

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

Циклова комісія суспільних дисциплін і правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ
Олексій ЖИЛЬЦОВ

_____ 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

для студентів

спеціальності

061 Журналістика

освітньо-професійної програми

Видавнича справа та редагування

освітньо-професійного ступеня

фаховий молодший бакалавр

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965
Програма № 1744/24
Начальник відділу моніторингу якості освіти
Сидор
(підпис) (прізвище, ініціали)
« _____ » _____ 20 24 р.

Київ-2024

Розробник Рябоконт Ю, С., викладач циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства Фахового коледжу «Універсум» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Викладачі Рябоконт Ю.С., викладач циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства Фахового коледжу «Універсум» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства
Протокол від 29 серпня 2024 року № 1

Голова циклової комісії Юлія РЯБОКОНЬ

Робочу програму перевірено
«___» _____ 2024 р.

Заступник директора з навчально-методичної роботи Оксана ГОЛОВЧАНСЬКА

Заступник директора з навчальної роботи Оксана КАЛАШНИК

Пролонговано:

на 20_/20_н.р. _____ (підпис) (ПІБ), «__» ___ 20___ р., протокол № ___

на 20_/20_н.р. _____ (підпис) (ПІБ), «__» ___ 20___ р., протокол № ___

на 20_/20_н.р. _____ (підпис) (ПІБ), «__» ___ 20___ р., протокол № ___

на 20_/20_н.р. _____ (підпис) (ПІБ), «__» ___ 20___ р., протокол № ___

1. Опис навчальної дисципліни
для спеціальності 061Журналістика

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання
	денна
Вид дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90
Курс	2
Семестр	3
Кількість змістових модулів з розподілом	3
Обсяг кредитів	3
Обсяг годин, в тому числі:	90
Аудиторні	42
Модульний контроль	6
Семестровий контроль	-
Самостійна робота	42
Форма семестрового контролю	залік

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія України» є: формування історичної свідомості студентів, в якій органічно поєднуються знання, погляди, уявлення про суспільний розвиток; формування у здобувачів освіти національно-культурної ідентичності, патріотичного світогляду, активної соціальної та громадянської позиції, почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія України» є:

допомогти студенту зрозуміти сучасність за допомогою аналізу минулого, оволодіти основами методики історичного дослідження, зокрема ретроспективного, порівняльного, діалектичного методу, історичної хронології;

виробити навички наукової роботи з історичними першоджерелами, різноманітною навчальною літературою; навчити студента методиці самостійної роботи при підготовці до занять та підсумкового контролю знань;

зацікавити вітчизняною історією, практикуючи відвідання історичних музеїв, історико-культурних пам'яток, інформуючи про найактуальніші проблеми сучасної історії та політики;

спонукати до усвідомлення національного інтересу, необхідності захисту суверенітету, територіальної цілісності своєї держави в умовах реальних військово-політичних, інформаційних та інших викликів;

сприяти формуванню політичної та правової культури, громадянської самосвідомості, пошани до державної символіки України в гармонійному поєднанні із національними та загальнолюдськими цінностями.

У студента мають бути сформовані такі предметні компетентності:

Номер освітньої програми	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
Загальні компетентності		
ЗК 2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у системі загальних знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя	11
ЗК 7	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел	1-11
ЗК 8	Здатність діяти відповідально та свідомо	7-11
Предметні компетентності		
	Вміння орієнтуватися в історичному часі	1
	Вміння розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу	1-11

	Здатність співвідносити історичні події, явища з періодами, орієнтуватися в науковій періодизації історії	1
	Готовність використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу	1,5
	Вміння орієнтуватися в історичному просторі	2-6
	Здатність співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами	1-11
	Готовність користуючись картою, пояснювати причини і наслідки історичних подій, процесів вітчизняної та всесвітньої історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин; характеризувати, історичний процес та його регіональні особливості	4-7,9
	Вміння працювати з джерелами історичної інформації	6-11
	Здатність систематизувати історичну інформацію, складаючи таблиці, схеми, різні типи планів	2-11
	Готовність критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію й пояснювати її необ'єктивність	7-11
	Вміння формулювати оцінки і версії історичного руху й розвитку	7,8,11
	Готовність порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей, визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії	2,3,10
	Здатність виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції і напрями історичного розвитку	7-11
	Готовність оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи можливість необ'єктивності окремих джерел	2-8

2. Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення дисципліни «Історія України» студент:

- ✓ уміє розглядати суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу: співвідносити історичні явища, події з періодами, орієнтуватися в науковій періодизації історії; визначати специфіку глобальних проблем сучасності (РН-К 21);
- ✓ розглядає суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу;

- ✓ співвідносить історичні події, явища з періодами, орієнтується в науковій періодизації історії;
- ✓ використовує періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу;
- ✓ орієнтується в історичному просторі;
- ✓ співвідносить розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країни та природними умовами;
- ✓ користуючись картою, пояснює причини і наслідки історичних подій, процесів вітчизняної та всесвітньої історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин; характеризує, історичний процес та його регіональні особливості;
- ✓ працює з джерелами історичної інформації; користується довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації;
- ✓ систематизує історичну інформацію, складаючи таблиці, схеми, різні типи планів;
- ✓ самостійно інтерпретує зміст історичних джерел;
- ✓ виявляє різні точки зору, визнає і сприймає таку різноманітність;
- ✓ критично аналізує, порівнює та оцінює історичні джерела, виявляє тенденційну інформацію й пояснює її необ'єктивність;
- ✓ формулює оцінки і версії історичного руху й розвитку;
- ✓ порівнює і оцінює факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей, визначає власну позицію щодо суперечливих питань історії;
- ✓ виявляє інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції і напрями історичного розвитку;
- ✓ оцінює різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи можливість необ'єктивності окремих джерел.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

	Назва змістових модулів, тем	усьо го	Розподіл годин між видами роботи					Са мо сті йн а
			Аудиторні					
			ле кц ії	се мі на ри	пр ак ти чн і	ла бо ра то рн і	семе стро вий конт роль	
Модуль 1. Україна з найдавніших часів до сер. XVII ст.								
1	Предмет і завдання курсу. Первісні люди та спосіб їх життя. Трипільська культура	6	2	2				2
2	Утворення Русі-України. Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XIII ст.	7	2					5
3	Галицько-Волинське князівство («держава Романовичів») кінця XII – середини XIII ст. Королівство Руське середини XIII–XIV ст.	6	2	2				2
4	Українські землі у XVI – першій половині XVII ст.	9	2	2				5
	Модульний контроль	2						
	<i>Всього</i>	30	8	6				14
Модуль 2. Україна з другої пол. XVII ст. до поч. XX ст.								
5	Українські землі в другій пол. XVII ст. - XIX ст.	8	2	2				4
6	Україна на початку XX ст. та в роки Першої світової війни	6	2	2				2
7	Українська революція. В боротьбі за українську незалежність	8	2	2				4
8	Україна в складі тоталітарної імперії – Союзу Радянських Соціалістичних Республік Внутрішня та зовнішня політика в 20-х – 30-х рр.	8	2	2				4
	Модульний контроль	2						
	<i>Всього</i>	32	8	8				14
Модуль 3. Україна в XX – XXI ст.								
9	Україна в роки Другої світової війни	8	2	2				4
10	Україна після XX з'їзду КПРС. Діяльність в Україні П. Шелеста, В. Щербицького. «Перебудова» в Україні.	8	2	2				4
11	Становлення, розвиток України як незалежної держави.	10	2	2				6
	Модульний контроль	2						
	<i>Всього</i>	28	6	6				14
	<i>Разом</i>	90 *	22	20				42

*із урахуванням МКР

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Україна з найдавніших часів до сер. XVII ст.

Лекція 1. Предмет і завдання курсу. Первісні люди та спосіб їх життя. Трипільська культура (2 год.)

Предмет і завдання курсу історії України. Історія та історіографія в еволюції, місце і роль у гуманізації діяльності людини, громадянина. Проблематика й структура курсу. Проблеми періодизації історії України. Історіографія курсу історії України. Концепції історії України. Вплив природно-географічних факторів на розвиток історії України. Історико-філософські концепції щодо формування розвитку українського етносу.

Первісні люди та спосіб їх життя. Неолітична революція. Землеробські племена. Трипільська культура.

Кочові народи на території України. Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Етнокультурні зв'язки скіфів та сарматів із слов'янами. Антична цивілізація Північного Причорномор'я.

Походження слов'янських народів. Стародавні слов'яни в період великого переселення народів. Анти. Розселення східних слов'ян. Боротьба з, готами, гунами, аварами. Війни слов'ян з Візантією та їх наслідки. Заснування Києва Передумови утворення держави у східних слов'ян. Археологічні та історичні лінгвістичні джерела про етнічну єдність південної групи східнослов'янські племен. Праукраїнський етнос. Історичні аспекти появи чисельних етносів України, найбільш характерні риси їх спілкування між собою, в рамках держави. Зародження історично-української соціальної системи, наявність у ній о міжнародного впливу, поєднання історичного і сучасного. Об'єктивні та суб'єктивні фактори в процесах гуманітарного, політичного життя на) Формування і розвиток історико-етнографічних регіонів України.

Основні поняття теми: палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, археологія, етнографія, археологічна культура, історичні джерела, трипільська культура кочівники, городища, могили-кургани, етнос, пектораль, держава, колонізація.

Основна література: 1, 2, 3, 4 . Додаткова література: 1, 2, 6.

Семінар 1. Найдавніші люди на території України (2 год.)

Лекція 2. Утворення Русі-України. Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XIII ст. (2 год.)

Утворення Русі. Норманська теорія. Основні етапи розвитку Русі. Еволюція політичного устрою.

Становлення державності (князювання Олега, Ігоря, Ольги, Святослава). Правління руських князів наприкінці X – у першій половині XI ст. Впровадження християнства. «Руська правда». Влада. Суспільний устрій. Господарство. Повсякдення. Села. Міста. Ремесла. Торгівля. Релігійне життя. Культура. Поліцентричність руської державності в другій половині XI – першій половині XIII ст. Вишгородський, Любецький з'їзди князів та їхні рішення. Київське,

Чернігівське та Переяславське князівства в середині XII – першій половині XIII ст.: політичне і соціально-економічне життя (оглядово). Культура Русі-України в другій половині XI – першій половині XIII ст. Кочові народи степів України X– XIII ст. Крим у складі Візантійської імперії

Основні поняття теми: Русь, полюддя, погости, уроки, печеніги, реформа, данина, дружина, князь, хозари, язичництво

Основна література: 1, 2, 4. *Додаткова література:* 1,2, 5,6.

Лекція 3. Галицько-Волинське князівство («держава Романовичів») кінця XII – середини XIII ст. Королівство Руське середини XIII–XIV ст. (2 год.)

Політичний, соціальний та економічний розвиток в XII - першій половині XIV століть. Правління династії галицьких Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Правління династії галицько-волинських Романовичів. Роман Мстиславич. Данило Галицький. Боротьба галицько-волинських князів з монголо- татарами.. Коронування Данила Романовича. Королівство Руське за наступників короля Данила.

«Вигасання» династії Романовичів та боротьба претендентів на її спадщину. Релігійне життя. Культура Галицько-Волинського князівства («держави Романовичів»), королівства Руського. Занепад Галицько- Волинського князівства. Галицько-Волинське князівство як одна із форм української державності.

Основні поняття теми: баскак, королівство, хан, ярлик, дуумвірат, бояри

Основна література: 1, 2, 4. *Додаткова література:* 2, 6.

Семінар 2. Руські землі у складі сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.). Кримське ханство

Лекція 4. Українські землі у XVI – першій половині XVII ст.

Статус українських земель у складі Польського королівства, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Священної Римської та Османської імперій, Великого князівства Московського/Московського царства, Молдавського князівства у першій половині XVI ст. Люблінська унія 1569 р. Державний устрій Речі Посполитої. Договірний характер королівської влади. Землі Русі- України в Речі Посполитій. Суб'єктність українських воєводств. Соціальна структура населення українських земель у XVI – першій половині XVII ст. (стани: шляхта, селяни, міщани, духовенство). Шляхетське самоврядне судочинство. Литовські статuti. Селяни та їхнє становище. Елементи самоврядування. Міста як простір взаємодії різних станів, етнічних і релігійних груп. Господарське життя міст: цехи, торгівля. Конфесійне розмаїття. Вплив Реформації і Контрреформації на релігійну ситуацію в українських землях Речі Посполитої. Кризові явища у православній церкві в XVI ст. Православні братства. Берестейська унія як спроба реформування православної церкви. Утворення унійної (греко-католицької) церкви. Відновлення православної ієрархії та реформи церкви. Книгодрукування. Освіта. Братські школи. Острозька слов'яно-греко-латинська школа. Єзуїтські колегії. Київська (КиєвоМогилянська) колегія. Походження українського козацтва. Козацькі степові та прикордонні спільноти. Запорозька Січ. Реєстрове козацтво. Становлення козацького стану. Походи запорозьких козаків на володіння Кримського ханства та

Османської імперії. Запорозько-кримський договір 1624 р. Участь та запорозького реєстрового козацтва у війнах Речі Посполитої. Козацькі повстання. Козаки у боротьбі за відновлення прав православної церкви. Ідентичність та політична культура козаків.

Основні поняття теми: унійна (греко-католицька) церква, фільварок, церковні братства гетьман, Запорозька Січ, , козак, низове козацтво, політична культура, полк, сотня, реєстрове козацтво, козацька революція, наказний гетьман,

Основна література: 1, 2, 5 . *Додаткова література:* 2, 6.

Семінар 3. Козацька революція середини XVII ст. і війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст. (2 год.)

Модуль 2. Україна з другої пол. XVII ст. до поч. XX ст.

Лекція 5. Українські землі в другій пол. XVII ст. - XIX ст. (2 год.)

Гетьманщина в період Івана Мазепи та спроба усамостійнення. Конституція Пилипа Орлика. Нова Січ. Спроба реформування Гетьманщини за урядування Данила Апостола і Кирила Розумовського. Остаточна ліквідація Росією політичної та адміністративної автономії Гетьманщини і Слобідської України. Ліквідація Росією Запорозької Січі. Опришківський рух. Гайдамаки. Українські території як вузол протиріч між Російською та Османською імперіями. Становище Кримського ханства і його анексія Російською імперією.

Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі іноземних держав. Чисельність населення та його етнічний склад. Криза кріпосництва і розвиток капіталістичних відносин.

Початок українського національного руху («національне відродження»): шляхетський етап.

Початки українського національного руху в Австрійській імперії. Закарпатські «будителі». Товариство галицьких грекокатолицьких священників. Національна діяльність Грекокатолицької церкви. Гурток «Руська трійця». Дискусія про абетку (кирилиця чи латиниця) в Галичині. «Весна народів» та суголосні їй події в Галичині, Буковині й Закарпатті в 1848–1849 рр. Скасування панщини. Перша політична організація українців – Головна Руська рада та її національна програма. Газета «Зоря Галицька». Українці в австрійському парламенті.

Скасування кріпосного права в Російській імперії. Буржуазні реформи 60-70 років та їх здійснення в Україні. Шляхи розвитку буржуазних відносин у сільському господарстві. Особливості завершальної фази промислового перевороту. Розвиток підприємництва. Зародження українського кооперативного руху. Особливості економічного розвитку Галичини, Північної Буковини, Закарпаття. Соціальна структура українського населення. Етноміграційні процеси. Історичні процеси в міграційних та еміграційних явищах українців.

Культурно-просвітницький етап національного руху. Українофіли. В. Антонович. Громадівський рух і посилення репресій з боку царизму. Участь українців у польському повстанні 1863-1864 рр. в Україні. Валуєвський циркуляр. Емський указ. Криза громадівського руху. Діяльність російських народницьких груп в

Україні. М. Драгоманов і зародження українського соціалізму. Революційно-демократичний рух.

Основні поняття теми: шляхтич, мануфактура, конституція, українофіли, громадівський рух, національний рух, революційно-демократичний рух, циркуляр, імперія, реформа, модернізація, національне відродження.

Основна література: 1, 2, 4. *Додаткова література:* 1, 3, 6.

Семінар 4. Українські землі в ХІХ ст. (2 год.)

Лекція 6. Україна на початку ХХ ст. та в роки Першої світової війни. (2 год.)

Населення України на початку ХХ ст. Індустріальна модернізація. Міста як осередки великого підприємництва, торгівлі та фінансів. Економічна криза 1900–1903 рр. Розвиток монополій. Регіональна спеціалізація промисловості й сільського господарства. Проведення в Україні столипінської аграрної реформи. Переселенські рухи. Український національний рух: політичний етап. Радикалізація руху. Автономістська й самостійницька течії в національному русі. Розбудова політичних партій. Утворення національних організацій культурноосвітнього та військово-спортивного спрямування. «Націоналізація» селянства. Консолідація української нації. Українці в російській революції 1905–1907 рр. Боротьба українців за реформу виборчої системи в Австро-Угорській імперії. Українське представництво в російській Державній Думі та австрійських парламентських установах – Галицькому сеймі і Державній раді. Український національний рух і його опоненти в умовах пореволюційної (столипінської) реакції 1907–1914 рр. Товариство українських поступовців. Посилення імперського тиску з боку російської влади. Діяльність чорносотенців. Антиєврейські погроми. «Справа Бейліса». Посилення соціальної і політичної напруженості.

Причини і характер Першої світової війни. Україна в планах Росії, Німеччини та Австро-Угорщини. Основні воєнні дії на території України. Політика Росії та Австро-Угорщини на західноукраїнських землях під час війни. Ставлення до війни українських партій та громадських організацій. Наростання національно-визвольної боротьби в Україні. Спілка визволення України. Українські січові стрільці. Визрівання передумов української революції.

Основні поняття теми: революція, революційний рух, страйк, погром, більшовики, соціал-демократи, УСРДП. Антанта, Троїстий союз, ГУР, СВУ, УСС, світова війна, депортація, окупаційний режим, військове генерал-губернаторство.

Основна література: 1, 2, 4. *Додаткова література:* 3, 5.

Семінар 5. Україна в Першій світовій війні. (2 год.)

Лекція 7. Українська революція. В боротьбі за українську незалежність (2 год.)

Причини та рушійні сили Української революції. Українська Центральна Рада (УЦР). Всеукраїнський національний конгрес. Українізація в російській армії. Вільне козацтво. Відносини УЦР із Тимчасовим урядом. I та II Універсали. Генеральний Секретаріат. Збройний виступ самостійників. З'їзд поневолених народів Росії як передвісник розпаду Російської імперії. Прихід до влади більшовиків у Росії: позиція УЦР. III Універсал. Внутрішня та зовнішня політика УЦР після проголошення Української Народної Республіки (УНР). Кримськотатарський національний рух. Курултай і Кримська Народна Республіка. Проголошення в Харкові більшовицької влади та маріонеткової квазідержави УНР (Радянської/Советської). Початок і перебіг першої російсько-української війни. Бій під Крутами. IV Універсал: проголошення державної незалежності УНР. Мирний договір УНР із Центральними державами. Вигнання більшовиків із території УНР. Похід Петра Болбочана на Крим. Державотворча діяльність УЦР взимку-навесні 1918 р. Формування української громадянської нації. Закон УНР «Про національно-персональну автономію». Конституція УНР. Українська Держава (гетьманат Павла Скоропадського): внутрішня та зовнішня політика. Прелімінарний (попередній) мирний договір Української Держави з Російською Соціалістичною Федеративною Радянською/Советською Республікою (РСФРР/РСФСР). Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відновлення УНР. Реорганізація Директорії УНР. Акт Злуки УНР і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), його історичне значення. Трудовий Конгрес України. Державне будівництво та національна політика. Кримські крайові уряди 1918–1919 рр. Спроби приєднання Криму до України. Розпад Австро-Угорської імперії.

«Листопадовий зрив». Західно-Українська Народна Республіка: державне будівництво. Польсько-українська війна 1918–1919 рр.: причини, перебіг та результати. Галицька армія. Єврейський бойовий курінь в УГА. Чортківська офензива. Український національний рух на Буковині й у Закарпатті. Друга російсько-українська війна. Отаманщина. Холодноярська республіка. Створення маріонеткової Української Соціалістичної Радянської/Советської Республіки (УСРР/УССР). Політика «воєнного комунізму». «Червоний» терор. Поразка більшовицької влади в Україні. УНР в кільці фронтів: ключові події, герої та результати боротьби за збереження української держави. Денікінський режим на теренах України в другій половині 1919 р.: ставлення та становище місцевого населення. Відновлення збройної експансії більшовицької Росії та окупація теренів УНР. «Червоний імперіалізм». Перший зимовий похід Армії УНР. Варшавська угода. Війна УНР в союзі з Польщею проти більшовицької Росії. Здобуття Києва. Контрнаступ більшовицьких армій на Львів і Варшаву. Поразки Червоної армії під Варшавою–Замостям («Диво на Віслі»). Поразка Збройних сил Півдня Росії. «Червоний» терор у Криму. Повстанський рух 1920–1921 рр. Другий Зимовий похід Армії УНР. Поразка УНР. Історичні уроки Української революції та боротьби за незалежність.

Основні поняття теми: УЦР, УНР, автономісти, курултай, національно-культурна автономія, меджліс, самостійники, універсал, червоний терор, націонал-комунізм, політична еміграція, продовольча розкладка, реімперіалізація, реквізиція, терор,

червоний імперіалізм, двовладдя, федерація, універсал, генеральний секретаріат
Основна література: 2, 4 . Додаткова література: 1,2, 3.

Семінар 6. Українська революція. В боротьбі за українську незалежність (2 год.)

Лекція 8. Україна в складі тоталітарної імперії – Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Внутрішня та зовнішня політика в 20-х – 30-х рр. (2год).

Голод 1921–1923 рр.: причини, наслідки. Іноземна допомога жертвам голоду в УСРР. Повстанський рух в Україні 1921–1923 рр. Формальний та реальний статус УСРР/УСРСР у «договірній федерації» радянських республік – Союзі Радянських/Советських Соціалістичних Республік (Радянському/Советському Союзу, СРСР/СССР). Привласнення союзним центром суверенітету України. Зміни в адміністративно-територіальному поділі УСРР. Утворення Кримської Автономної СРР/ССР у складі РСФРР. Суспільно-політичне життя в УСРР. Ліквідація багатопартійності. Впровадження непу в УСРР. Політика «коренізації» («українізації»). «Українське відродження». Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Національнокультурне будівництво національних меншин. Молдавська Автономна СРР/ССР у складі УСРР. Форсована промислова індустріалізація в УСРР. Роль іноземних спеціалістів і технологій. Згортання непу. Голод 1928–1929 рр. Перехід до планової економіки. Масові депортації, кампанія з розкуркулення, насильницька колективізація. Пасивні і активні форми опору населення УСРР сталінській політиці. Прояви національної свідомості, антиімперські, антирадянські/антисовєтські настрої в УСРР. Примусові хлібозаготівлі. Український хліб на експорт, внутрішньосоюзні ринки. Пропаганда як інструмент підготовки геноциду. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид Українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору. Національно-демографічні зміни. Політичні процеси кінця 1920-х – початку 1930-х рр. Масові репресії. Згортання «українізації». «Розстріляне відродження (Червоний ренесанс)». «Великий терор» в Україні. Биківня, Вінниця, інші місця масових поховань жертв репресій. Посилення російської експансії у сферах освіти, науки, мистецтва. Антирелігійна політика влади та її наслідки. Значення «самоліквідації» УАПЦ. Прояви «культу особи» Йосифа Сталіна в Україні. Конституція УРСР/УСРСР 1937 року: порушення прав людини за ширмою декларованих свобод.

Основні поняття теми: автокефальна церква, Великий терор, геноцид, Голодомор, депортації, директивна економіка, епоха Голодомору, залежна територія, коренізація, культ особи, «політика творення голоду, привласнення суверенітету, радянські п'ятирічки, розкуркулення, розстріляне Відродження, соціалістичне змагання, соціалістичний реалізм, сталінізм, тоталітарна імперія, українізація, хлібозаготівлі, чорна дошка; індустріалізація, колективізація, п'ятирічний план.

Основна література: 1, 2, 3, 4. Додаткова література: 1, 2, 3.

Семінар 7. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період (2 год.)

Модуль 3. Україна в ХХ –ХХІ ст.

Лекція 9. Україна в роки Другої світової війни (2 год.)

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії. Розкол ОУН. Радянська окупація Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії.

«Радянізація/советизація» західних областей України у 1939– 1940 рр. Масові політичні репресії. Радянські воєнні злочини та депортації. Суспільно-політичні настрої населення. Передумови, початок німецько-радянської війни. «Тактика випаленої землі». Депортації німців та інших народів з території України. Катастрофічні поразки Червоної армії 1941 р. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Нацистський «новий порядок» в Україні. Прояви співпраці з окупаційним режимом. Остарбайтери. Військовополонені. Концтабори. Масове знищення окупантами мирного населення. Бабин Яр. Голокост. Геноцид ромів. Праведники народів світу в Україні. Акт проголошення Української Держави. Опір нацистським загарбникам. Український визвольний рух. Поліська Січ. Українська повстанська армія (УПА). Українсько-польське протистояння. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Бойові дії Червоної армії у 1942– 1944 рр. в Україні. «Чорносвитники». Радянський партизанський рух. Вигнання німецьких військ та їхніх союзників з України. Повсякдення в часи війни: стратегії боротьби і виживання. Вплив війни на суспільну свідомість. Українці у військових формуваннях країн Об'єднаних Націй і держав «Вісі». Внесок українського народу в перемогу над нацистською Німеччиною. Українське питання на Ялтинській і Потсдамській конференціях. Ціна війни для України: людські, матеріальні втрати.

Основні поняття теми: пакт, окупація, ОУН, УПА, рух Опору, «бліцкриг», військовополонені, воєнні злочини, Голокост, евакуація, мобілізація, нацистський “новий порядок”, окупаційний режим, остарбайтери, похідні групи, «Праведники народів світу», радянізація, чорносвитники.

Основна література: 1- 4 . *Додаткова література:* 3, 5, 6.

Семінар 8. Україна в роки Другої світової війни та в повоєнний період (2 год.)

Лекція 10. Україна після ХХ з'їзду КПРС. Діяльність в Україні П. Шелеста, В. Щербицького.

«Перебудова» в Україні. (2 год.)

Смерть Й.В.Сталіна. Початок десталінізації та демократизації суспільного життя в Україні. ХХ з'їзд КПРС і Україна. Початок політичної реабілітації. Наростання опору десталінізації з боку консервативних сил. М.С.Хрущов: політичний портрет.

Адміністративно-територіальні зміни. Вхідження Кримської області до складу України

Розвиток економіки України в середині 50-х - у першій половині 60-х років. Реформування економіки. Раднаргоспи. Зміни в аграрному секторі. Екстенсивні шляхи розвитку сільського господарства. Піднесення соціального статусу селянства.

Обмеження індивідуальної трудової діяльності селянства.

Демократизація культурно-духовного життя в Україні. Науково-технічна революція. Суперечливість ідеологічних та культурних перетворень. Курс на «зближення і злиття націй».

Посилення русифікації.

Зародження дисидентського руху в Україні. Причини появи та особливості дисидентського руху в Україні. «Українська робітничо-селянська спілка». Стаття І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Значення діяльності дисидентів.

Політико-ідеологічна криза системи. Порушення прав людини. Неосталінізм. Діяльність в Україні П. Шелеста і зміщення його з посади першого секретаря ЦК КП України. В. Щербицький. Конституція УРСР 1978 р.

Спроби радянського уряду динамізувати соціально-економічне життя. Реформи в промисловості та сільському господарстві. Посилення економічних важелів в управлінні. Непослідовність економічних перетворень. Посилення командно-адміністративної системи. Наростання стагнаційних процесів в 1970- на початку 80-х років. Індустріальна гігантоманія. Нарощення військово-промислового комплексу (ВПК).

Соціальна сфера буття суспільства. Матеріальний та культурний рівень життя населення. Житлове будівництво. Сфера медичного обслуговування. Особливості соціальної диференціації в суспільстві. Загострення екологічної кризи.

Розвиток освіти та науки. Запровадження обов'язкової середньої освіти. Поглиблення ідеологізації та денационалізації навчального процесу. Успіхи в підготовці кадрів вищої кваліфікації для народного господарства. Розрив між наукою та виробництвом в умовах наростання науково-технічної революції.

Наростання дисидентського руху. В.Стус, М.Руденко, О.Тихий, М.Литвин, В.Марченко. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Релігійне дисидентство. Боротьба за легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Посилення переслідувань опозиції наприкінці 70-х - на початку 80-х років.

Політика «перебудови-прискорення-гласності» та її наслідки в УРСР.

Основні поняття теми: десталінізація, демократизація, «культ особи», «відлига». Реформа, демократія, волюнтаризм, суб'єктивізм. експресивний та інтенсивний шлях розвитку, репресії, дисидентство, тамвидав, реабілітація, російщення, шістдесятники, дисидент.

Основна література: 1, 2, 4 . *Додаткова література:* 1,3,5,6.

Семінар 9. Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік (2 год.)

Лекція 11. Становлення, розвиток України як незалежної держави (2 год.)

Державотворчі процеси. Особливості багатопартійної системи. Прийняття Конституції України 1996 р. Президентські вибори 2004 р. «Помаранчева революція». Конституційна реформа 2004 р. Основні тенденції суспільнополітичного життя в 2005–2009 рр. Спроби формування авторитарного режиму в 2010–2013 рр. Харківські угоди 2010 р. Утвердження ринкової економіки. Запровадження національної валюти – гривні. Специфіка приватизації. Становлення, прояви олігархічної системи. Демографічна та етносоціальна структура населення України. Повернення кримськотатарського народу на історичну Батьківщину. Життя національних спільнот

в Україні. Багатовекторність зовнішньої політики України та її наслідки. Вступ України до Ради Європи. Будапештський меморандум. Тузлівська криза. Проголошення Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію. Зміни у соціальній структурі українського суспільства. Динаміка зайнятості населення. Повсякденне життя. Зрушення в суспільній свідомості. Релігійне життя. Здобутки українців у сфері культури (наука, освіта, мистецтва, спорт). Українці в світі. Українська діаспора в розбудові державної незалежності України. Геополітичний вибір України: утвердження євроінтеграційного курсу. Україна в імперській доктрині «руського міра». Політичні, економічні, інформаційні та інші засоби тиску на Україну в контексті відродження прагнень російської федерації (рф) до реімперіалізації на теренах колишнього СРСР. Зрив угоди про асоціацію України та Європейським Союзом (ЄС). Євромайдан. Революція Гідності. Крах режиму Віктора Януковича. Небесна Сотня. Президентські та парламентські вибори 2014 р. Обрання Петра Порошенка Президентом України. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Надання українцям права на безвізовий режим в'їзду в країни ЄС. Початок війни рф проти України: окупація, анексія Криму, збройна агресія на сході України. Квасиреферендуми і проголошення маріонеткових квазідержав Донецької Народної Республіки (ДНР), Луганської Народної Республіки (ЛНР). Антитерористична операція/Операція об'єднаних сил (АТО/ООС). Перебіг бойових дій. Мінські домовленості. Українське громадянське суспільство в обороні держави. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Соціально-економічний розвиток України у 2014–2022 р. Економічні, політичні, судово правові реформи. Створення незалежної правоохоронної структури для боротьби з корупцією. Незавершеність реформ. Законодавче забезпечення статусу української мови як державної. Розвиток української культури. Утворення канонічної автокефальної Православної церкви України (ПЦУ). Президентські вибори 2019 р. Обрання Володимира Зеленського Президентом України. Земельна та інфраструктурна реформи. Цифровізація України. Широкомасштабне вторгнення російських військ на терени України: перебіг, результати. Збройні сили України (ЗСУ), Національна гвардія, територіальна оборона, громадянське суспільство та влада в обороні країни. Злочини геноциду та воєнні злочини рф проти України. Нищення економіки України. Використання росією продовольства як зброї. Заява Верховної Ради України «Про вчинення російською федерацією геноциду в Україні». Консолідація української політичної нації в боротьбі проти російській агресії.

Основні поняття теми: дефолт, євроінтеграція, олігархічна система, Помаранчева революція», приватизація, прожитковий мінімум, тіньова економіка, безвізовий режим, волонтерський рух, гібридна війна, денацифікація України, добробат, Євромайдан, колабораційна діяльність, люстрація, рашизм, реімперіалізація, російсько-українська війна, «руській мір», статус кандидата на членство в ЄС, тимчасово окупована територія, томос.

Основна література: 1, 2, 4 . *Додаткова література:*5,6.

Семінар 10. Європейський вибір України. російсько-українська війна (2 год.)

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Історія України» оцінюються за дванадцятибальною шкалою

Початковий рівень навчальних досягнень

1 бал - студент може відтворити 2-3 події, дати, історичні постаті; мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності; виконує не більш ніж 20% від загальної кількості тестів.

2 бали - студент може усно відтворити кілька історичних термінів, явищ; повинен вибрати вірний варіант відповіді (на рівні «так – ні»; частково визначає хронологічну послідовність подій; може самостійно знайти відповідь у тексті підручника; розрізняє окремі історичні події та явища без зв'язку між ними; виконує 20% від загальної кількості тестів.

3 бали - студент може дати відповідь з кількох простих речень; здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з історичними джерелами, слабо орієнтується в хронології подій; має лише загальне уявлення про історичну карту; відсутні сформовані уміння і навички; виконує 30% від загальної кількості тестів.

Середній рівень навчальних досягнень

4 бали - студент має початковий рівень знань; описує історичні події без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити логіку та хронологію подій, слабо орієнтується у поняттях; має фрагментарні навички в роботі з підручником, картою, історичними документами; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу, виконує 45% від загальної кількості тестів.

5 балів - студент знає більше половини навчального матеріалу, здатен відтворити його з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює історичні поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології; підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати під час відповіді карту, схему; відповіді непослідовні та нелогічні; виконує 55% від загальної кількості тестів.

6 балів - студент самостійно дає більшість визначень, самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати історичні події та явища і робить певні висновки; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, володіє хронологією подій; користується додатковими джерелами (хрестоматія, карта, журнально-газетні публікації, комп'ютерні програми, Інтернет); виконує 65% від загальної кількості тестів.

Достатній рівень навчальних досягнень

7 балів - студент правильно відтворює логіку історичних подій, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, аналізує явища, оцінює діяльність історичних постатей, наводить власні приклади на підтвердження висловленої думки; самостійно викладає матеріал теми, здатен з допомогою викладача скласти план

реферату, виконати його та правильно оформити; самостійно користується додатковими джерелами історичної інформації; правильно використовує історичну термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує 75% від загальної кількості тестів.

8 балів - студент має достатньо повні знання, вільно використовує навчальний матеріал в стандартних ситуаціях; логічно висвітлює події з точки зору історичного взаємозв'язку; синхронізує історичні події; досконало володіє історичною та політичною картою; формулює і чітко аргументує власну думку; здатен на рецензію відповіді іншого студента; здатен опрацьовувати матеріал самостійно, вмie підготувати реферат та захищати його найважливіші положення; виконує 80% від загальної кількості тестів.

9 балів - студент вільно оперує вивченим матеріалом, самостійно аналізує та систематизує історичні явища; знання може застосовувати у змінених, нестандартних ситуаціях; висловлює стандартну аргументацію при оцінці історико-політичних явищ; чітко тлумачить поняття; здатен до самостійного опрацювання навчального матеріалу, але потребує консультації з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85% від загальної кількості тестів.

Високий рівень навчальних досягнень

10 балів - студент має глибокі та повні знання історичних подій, явищ, лідерів; може визначити тенденції та протиріччя історичних процесів; робить аргументовані висновки; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно складає таблиці та схеми; вирішує творчі завдання; вільно орієнтується у нестандартних ситуаціях, відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативу; виконує 95% від загальної кількості тестів.

11 балів - студент здатен до самостійного вивчення матеріалу; вмie застосовувати вивчений матеріал для винесення власних аргументованих суджень в практичній діяльності (диспути, дискусії, круглі столи), спроможний підготувати за підтримки викладача виступ на студентську наукову конференцію; самостійно знаходить інформацію (наукова історична література, мас-медіа, Інтернет, мультимедійні програми тощо); вільно оперує термінологією; вирішує проблемно-історичні завдання; виконує 100% від загальної кількості тестів.

12 балів - студент має системні знання, вмie їх самостійно набувати, представляє власні неординарні судження щодо історичних процесів та явищ; користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу історичних явищ; самостійно виконує науково-дослідницьку роботу; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; активно використовує знання в практичній діяльності.

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання

№ з/п	Назва теми	Кількість балів
1	Походження слов'янських народів. Передумови утворення держави у східних слов'ян. Прокраїнський етнос. Проблема формування народностей у Руській державі. Данило Галицький. Занепад Галицько-Волинського князівства.	12
2	Причини та джерела появи козацтва. Створення Запорозької Січі. Піднесення козацтва в другій йол. XVI ст. Устрій та військово-політична організація Запорозької Січі. Основні етапи розвитку козацької держави. Ліквідація гетьманату. Ліквідація Запорозької Січі 1775 р.	12.
3	Криза кріпосництва і розвиток капіталістичних відносин. Початковий етап національного відродження. Характер політики австрійського уряду щодо українців. Пожвавлення суспільно-політичного життя в Західній Україні. Політико-адміністративний статус західноукраїнських земель. Соціальна структура українського населення. Ставлення до війни українських партій та громадських організацій. Наростання національно-визвольної боротьби в Україні. СВУ. УСС. Визрівання передумов української революції	12
4	Українська держава П. Скоропадського. Внутрішня та зовнішня політика уряду Скоропадського. Директорія УНР. ЗУНР. Причини та масштаби голоду 1921-1922 рр.	12
5	Голод 1932-1933 рр. Його причини та наслідки. Глибокі соціальні деформації 1930-х рр. Конституція УРСР 1937 р. Масові репресії та їх жертви. Проголошення незалежності Карпатської України. Окупаційний режим. Нацистський «новий порядок». Розгортання руху Опору та його течії в Україні. Україна в 1943 р. Визволення Києва. Україна на завершальному етапі війни (1944-1945 рр.) Втрати України в роки війни	12
6	Демократизація українського суспільства в 1953-1964 рр. Історичне значення проголошення незалежності України. Етапи утвердження приватної власності на землю. Створення власної фінансової системи. Політичне життя 1993-2003 рр. Прийняття Конституції України. Зовнішня політика незалежної України. Релігійне життя в Україні	12
	Разом	12 балів

Критерії оцінювання самостійної роботи.

12-10 балів – завдання виконані в повному обсязі, студент має системні, дієві знання, володіє понятійним апаратом, відповіді на запитання вичерпні й аргументовані, не мають помилок.

9-8 балів – робота виконана в повному обсязі, але має деякі неточності і незначні помилки; достатньо високий рівень загальної обізнаності з предмету та адаптивності при доборі потрібного матеріалу.

7-6 балів – поверхневе знання змісту тем з дисципліни, труднощі при використанні понятійного апарату, відсутність міцних логічних зв'язків і послідовності у розумінні навчального предмету.

5-4 балів – студент знайомий з матеріалом, але не виділяє основних положень, допускає суттєві помилки, які викривлюють зміст, не вміє користуватися термінологією і поєднувати теоретичні засади з практичним їх втіленням.

3-1 бал – не виявляє розуміння матеріалу, має розрізненні знання, допускає грубі помилки, обсяг виконаного завдання менше 20%.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Форма проведення модульного контролю – модульна контрольна робота

Форма проведення – письмова.

Час проведення – 80 хвилин.

Максимальна кількість балів: 12 балів

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль проводиться у формі заліку.

Підсумкова оцінка виставляється за результатами проміжного контролю. Результати заліків оцінюються за дванадцятибальною шкалою відповідно до кількості набраних балів, і оголошуються на останньому практичному, семінарському чи лабораторному занятті.

Оцінка виставляється за умови, коли студент успішно виконав усі види робіт для проміжного контролю, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни. У разі невиконання окремих обов'язкових видів робіт з об'єктивних причин, студент повинен виконати їх і прозвітуватись у строк до останнього семінарського (практичного, лабораторного) заняття. Час та порядок виконання робіт і звітування визначає викладач.

7. Навчально-методична карта дисципліни «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Разом: 90 год., лекції - 22 год., семінарські заняття - 20 год., самостійна робота – 42 год., МКР – 6 год.

Модуль	Модуль 1				Модуль 2				Модуль 3		
Назви модулів	Україна з найдавніших часів до сер. VII ст.				Україна з другої пол. VII ст. до поч. XX ст.				Україна в XX ст.		
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Дати											
Теми лекцій	Предмет і завдання к у реу . Первісні люди та спо с і б їх життя. Трипільська культура	Утворення Русі-України. Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XIII ст.	Галицько-Волинське князівство («державна Романовичів») кінця XII – середини XIII ст. Королівство Руське середини XIII–XIV ст	Українські землі у XVI – першій половині XVII ст.	Українські землі в другій пол. XVII ст. - XIX ст. (2 год.)	Україна на початку XX ст. та в роки Перш світової війни. (2 год.)	Українська революція. В боротьбі за українську незалежність	Встановлення радянської влади. Внутрішня та зовнішня політика в 20-х – 30-х рр.	Україна в роки Другої світової війни	Україна після XX з'їзду КПРС. Діяльність в Україні П. Шелеста, В. Щербицького. «Перебудова» в Україні.	Становлення, розвиток України як незалежної держави
Теми семінарських занять	Семінар 1. Найдавніші люди на території України. (2 год.)		Семінар 2 Руські землі у скла сусідніх держав (середина XIV початок XVI ст.). Кримсь ханство	Семінар 3 Козацька революція середини XVII ст. і війна за суверенітет козацької держави	Семінар 4. Українські землі в XIX столітті. (2 год.)	Семінар 5. Українська революція. В боротьбі за українську незалежність (2 год.)	Семінар 6. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період. (2 год.)	Семінар 7 Україна в роки Другої світової війни та в повоєнний період (2 год.)	Семінар 8. Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських держав	Семінар 9. Україна в умовах незалежності: політичне життя, економічні проблеми, зовнішня політика	Семінар 10 Європейський вибір України. Російсько-
Види поточного контролю				Модульна контрольна робота				Модульна контрольна робота			Модульна контрольна робота
Підсумковий контроль	залік										

8. Рекомендована література

Базова

1. Історія України: підручник / О. Д. Бойко- 8-ме вид., пероб., доповн. – Київ : ВЦ «Академія», 2021. – 640 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Історія України: Навч. посіб. / З. М. Комаринська – Львів: «Магнолія », 2021. – 451 с.
3. Історія України : навчальний посібник / В. В. Світлична (Рек. МОН України) – Каравела, 2019. – 360 с.
4. Історія України [Текст] : за програмою основ. і ст. шк. + профіл. рівень / Тетяна Земерова, Ірина Скірда. – 5-те вид., перероб. і допов. – Харків : Весна, 2021. – 752 с.

Допоміжна література

- 1 «Від трипільців до кіборгів. Коротка історія України»: довідник / О. Бажан, Ю. Мицик - Тернопіль: «Кліо», 2020 - 688 с.
2. Ілюстрована історія України . Колекційне видання / М. Грушевський – Київ: Видавець Корбуш, 2019. – 720 с.
3. Історія України: До кінця XVI / Гнат Хоткевич. – Київ: Центр навчальної літератури, 2020. – 229 с.
4. Історія України : підручник / В. А. Качкан, В. М. Левандовський, О. Б. Величко та ін. ; за ред. В. А. Качкана. — 2-е вид. — К. : ВСВ «Медицина», 2018. — 360 с.
5. Історія України [Текст] : підруч. для студентів неіст. спец. ВНЗ / [О. М. Бут та ін.] ; за ред. д-ра іст. наук, проф. М. І. Бушина, д-ра іст. наук, проф. О. І. Гуржія; Черкас. держ. технол. ун-т. - Черкаси : Український літопис, 2016. - 642 с.
6. Коротка історія України / О. Палій. - Київ: «А-ба-ба-га-ла-ма-га». 2021, 464 ст.